

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА МИСТЕЦЬКОЇ ЕДУКАЦІЇ У ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКАХ СЬОГОДЕННЯ

*Збірник матеріалів
VII Міжнародної науково-практичної
конференції*

(8-9 грудня 2022 р.)

м. Дрогобич

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Тернопільський Національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Університет ім. Яна Кохановського (Польща)
Жешувський університет (Польща)
Католицький університет в Ружомберку (Словацька республіка)

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА МИСТЕЦЬКОЇ ЕДУКАЦІЇ У ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКАХ СЬОГОДЕННЯ

*Збірник матеріалів
VII Міжнародної науково-практичної
конференції
(8–9 грудня 2022)*

м. Дрогобич

УДК 78(477):378.091(08)

Т 33

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 3 від 23 лютого 2023 р.)

Редактори-упорядники:

Зоряна Гнатів – кандидат філософських наук, доцент кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Тетяна Медвідь – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Т 33 **Теорія та практика мистецької едукації у цивілізаційних викликах сьогодення:** матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції / ред.-упор. З. Гнатів, Т. Медвідь. Дрогобич: ДДПУ ім. Івана Франка, 2023. 407 с.

Рецензенти:

Ірина Бермес – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Людмила Кондрацька – доктор педагогічних наук, професор кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва факультету мистецтв Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Юрій Чумак – кандидат мистецтвознавства, директор Дрогобицького музичного коледжу імені Василя Барвінського.

Збірник містить матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика мистецької едукації у цивілізаційних викликах сьогодення», яка проходила 8–9 грудня 2022 року факультетом початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Учасниками конференції порушено широке коло теоретичних та практичних питань, що торкаються актуальних проблем музичної культури та освіти в умовах сучасних цивілізаційних викликів. Збірник розрахований на студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів, здобувачів, педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, викладачів і вчителів закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

За достовірність інформації, зміст статей редактори-упорядники відповідальності не несуть. Висловлені у статтях думки можуть не збігатися з поглядами редакторів.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

СТАТТІ

CHOVRIY S. VIRTUAL UNIVERSITIES IN THE MODERN EDUCATIONAL SPACE.....	8
FINK K. ROLA KAMERALNEGO MUZYKOWANIA W PROCESIE EDUKACJI MUZYCZNEJ STUDENTÓW.....	14
KUZNETSOVA M. BESONDERHEITEN DES MUSIKUNTERRICHTS AN DEN REGIONALEN SCHULEN IN DEUTSCHLAND.....	22
OKATYEV D. ASPEKTE DES NACHAHMUNGSLERNENS IN DEN METHODEN VON SUZUKI UND YAMAHA.....	28
БОБИК (ПРОЦІВ) Л. МУЗИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ.....	38
КОЗІЙ Т. ПОЕТИЧНІ ПЕРЕКЛАДИ / ПЕРЕСПІВИ В ЗАРУБІЖНІЙ ВОКАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (З ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ РОБОТИ).....	45
МЕДВІДЬ Т. ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КИРИЛА СТЕЦЕНКА (ДО 140-х РОКОВИН ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ).....	59
МУЗИЧКА К., ГНАТІВ З. АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕНЬ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ: ЖАННА КОЛОДУБ ТА ЮДІФ РОЖАВСЬКА.....	65
РАСТРИГІНА А. АРТ-КОМУНІКАЦІЇ В МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ.....	72

ТЕЗИ

TETRO M. ROLE AND IMPORTANCE OF ART EDUCATION IN PUBLISHING.....	80
АТАМАНЧУК Е. ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСУ «КАНОТ!» НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	82
БЕНЧ О. ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ УКРАЇНЦІВ: НОВИЙ РІК ТА РІЗДВО СОНЦЯ.....	85
ЧЖАО ЖУЙСЮЕ ОРГАНІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЇХ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	88

СЕКЦІЯ 2. ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦТВА ЧАСІВ ВІЙНИ

СТАТТІ

ГНАТІВ З. ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	92
ДЕРДЗЯК Л. МЕТОД ЧОТИРЬОХ МАЛЕНЬКИХ КРОКІВ У НАВЧАННІ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО В УМОВАХ ГІБРИДНОГО СПОСОБУ ЗДОБУВАННЯ ОСВІТИ.....	99

КОВАЛЕВСЬКА О. ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ У ПРАКТИЦІ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ УЧНІВ: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ.....108

СТЕЦЬ Г., БАРАНЕЦЬКИЙ М. ХОРОВА ТВОРЧІСТЬ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКЦІЇ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНІСТЬ.....115

ТЕЗИ

ДОВГАНЬ О., ПЕН БОХАН. КАМЕРНІ ТВОРИ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ З КОНЦЕРТНОГО РЕПЕРТУАРУ МУНІЦИПАЛЬНОГО ГАЛИЦЬКОГО КАМЕРНОГО ОРКЕСТРУ У ПЕРІОД ВІЙНИ 121

СЕКЦІЯ 3. ФАХОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ЗАКЛАДАХ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

СТАТТІ

КАШПЕРСЬКИЙ В. ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ ПО КЛАСУ ТРУБИ В ЗАКЛАДАХ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ.....125

КИШАКЕВИЧ С. КАВЕР-ВЕРСІЯ ЯК ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЕСТРАДНОГО ТВОРУ.....135

КОНДРАЦЬКА Л. ПЕРФОРМАТИВНА ДИДАКТИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦТВА.....141

ОРОНОВСЬКА Л. МИСТЕЦЬКИЙ СОЦІУМ МАЙБУТНЬОГО ЯК ОСНОВНА ЦІННІСТЬ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ.....149

ПЕРЖИЛО Р. ТВОРЧА РОБОТА З ШКОЛЯРАМИ ЦТДЮ М. ТЕРНОПІЛЬ (НА МАТЕРІАЛІ ФОЛЬКЛОРНО-ВОКАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ «ПЕРЕПЛІЧКА»).....155

ПОПОВИЧ Є., САЛІЙ В. ВПЛИВ СИСТЕМИ ХАРЧУВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ВИКОНАВЦЯ.....162

САЛІЙ Віт., САЛІЙ Вол. РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ МОВИ ЯК СТИМУЛ ДО ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ХУДОЖНІХ ПОКАЗНИКІВ ВИКОНАВСЬКОЇ ТЕХНІКИ.....170

ФІЛОНЕНКО Л. ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КОЛЯДОК І ЩЕДРІВОК ДЛЯ ФОРТЕПІАНО УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ.....181

ЧМЕЛИК Л. АНАЛІЗ ХОРОВОЇ ПАРТИТУРИ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА В ПРОЦЕСІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ.....187

ТЕЗИ

АРКУША А. ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ОРКЕСТРОВИХ ДИРИГЕНТІВ В ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ.....193

БІЛОУС О., ЗАЯЧКІВСЬКА З. ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА.....196

*Роман ПЕРЖИЛО,
здобув. першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету мистецтв Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;*

*Наук. кер. Анатолій ОРОНОВСЬКИЙ,
Заслужений діяч мистецтв України,
доц. кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва
факультету мистецтв Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

**ТВОРЧА РОБОТА З ШКОЛЯРАМИ ЦТДЮ м. ТЕРНОПІЛЬ
(НА МАТЕРІАЛІ ФОЛЬКЛОРНО-ВОКАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ
«ПЕРЕПЛЮЧКА»)**

У публікації піднімається питання важливої професійної роботи з дитячими вокально-хоровими колективами в позашкільній роботі, які розвивають самостійне мислення, пробуджують творчу ініціативу, формують та розвивають вокально-хорові навички, розкривають перед учнями художні образи, збагачують досвідом творчості, формують духовний світ. Пошукові напрацювання свідчать про оригінальні творчі знахідки дослідників і педагогів, і достатньо розробленої й обґрунтованої педагогічної системи вокально-хорового виховання школярів.

Ключові слова: *творча робота, фольклорно-вокальний ансамбль, сучасні школярі.*

Наше сьогодення позначене інтенсивним розвитком національної самосвідомості, відродженням вітчизняної культурної спадщини, її активним збагаченням. У зв'язку з цим підвищується увага до дослідження національного народно-пісенного мистецтва, пошуку, знаходження, збереження та активного використання українського музичного фольклору в практиці вокально-хорового виховання школярів, розуміння власної ідентичності та національності.

На жаль, останнім часом склалася ситуація, в якій музичне мистецтво стало на шлях спрощення під впливом активного вторгнення ринкових механізмів. «Дитина починає приймати за музику твори новомодних, але не довговічних на сцені виконавців, чиє «мистецтво» обмежується нехитрими

мелодіями, банальними, побитими ритмами і сюжетними штампами. Дитину вже в ранньому віці програмують на односторонній, спрощений, стандартизований світогляд, легко керований засобами масової інформації. Між тим доступність музики не обумовлює її високу художню цінність» [2, с. 186].

Такої ситуації можна уникнути, якщо первинне музичне виховання дітей здійснювати з опорою на традиції національного музичного фольклору. Доцільно зазначити, що народна культура – не застигла форма, яка відображає процеси, що колись відбувалися. Це не догма, не стереотипізація певних проявів особи, а живий, рухливий процес, важливу роль у якому відіграють дитячі вокально-хорові колективи в позашкільній роботі.

Підґрунтям концептуальної ідеї музично-естетичного виховання школярів на національній основі стали всесвітньо відомі освітні системи Б. Бартока, З. Кодая, К. Орфа. Великий вплив на розробку означеної проблеми справили ідеї В. Верховинця, С. Русової та наукові розвідки Ф. Колесси, М. Лисенка, М. Гордійчука, А. Іваницького, С. Садовенко та ін.

Одним з найважливіших чинників музичного виховання особистості є розвиток музичних здібностей.

Важливим засобом у процесі розвитку музичних здібностей виступає дитячий музичний фольклор. Звернення до досвіду народної педагогіки є актуальним на всіх етапах, адже світоглядний досвід багатьох поколінь спонукає до прилучення дітей до прекрасного, естетичного, морального. Народна практика музичного виховання виробила чимало засобів розширення естетичного й художнього досвіду дітей, пробудження їх творчих здібностей у різних видах музичної діяльності.

Дитячий музичний фольклор охоплює творчість дорослих для дітей (колискові пісні, пестушки, забавлянки, казки тощо). З часом ці жанри, поряд з ігровими та обрядовими піснями, перейшли до дитячого репертуару, втративши у творчості дорослих своє первісне значення. Перша зустріч з піснею починається дуже рано – з маминої колискової [3, с. 28–34].

Входження дитини у світ через мову пісні, має не лише виховне, а й комунікативне значення. «Педагог під час репетицій системно та послідовно з врахуванням вокального досвіду дітей формує навички чуття підвищеної амплітуди шляхом коливання голосових зв'язок та формування висоти звуку. Під час виконання пісень пропонується використовувється стильове вібрато, яке урізноманітнює виконання певних звуків у музичному творі» [2, с. 25].

Важливим є те, що керівник гуртка прищеплює вихованцям практичні навички для входження до світу мистецтва та вміння орієнтуватися у світі духовних цінностей, бути впевненими у завтрашньому дні, успішними у дорослому житті.

Визначним фактором успішного навчання є належний емоційний стан дитини. Керівнику дитячого колективу необхідно знати, чим живе дитяча душа. Тому на заняттях слід приділяти увагу створенню сприятливого психологічного клімату, використовуються прийоми створення «ситуації успіху». З метою досягнення високого результату організовується навчання за груповими, підгруповими формами, індивідуальними із солістами, репетиції, прослуховування музичних, пісенних творів, концертні виступи, звітні концерти, власне виконання творів, взаємовідвідування концертів та занять інших вокальних колективів. Практикуються різноманітні види і прийоми роботи: ігрова діяльність, проблемні завдання, творчі завдання, елементи змагань, що допомагає кожній дитині розвивати свої творчі задатки, здібності, обдарування. Для пошуку творчих ідей проводяться сюжетні та рольові ігри. На заняттях вищого рівня організовуються дебати, дискусії на яких вихованці вчаться висловлювати і відстоювати власну точку зору. [2, с. 28–30].

З метою розвитку вокальних здібностей дітей засобами багатоголосного співу та високої результативності колективу визначені такі напрями навчання дітей:

- 1) вокально-технічна робота, техніка багатоголосного співу;

2) пластика (розвиток фізичних здібностей, сценічний рух, вивчення елементів танцю, що допомагає відтворити образ, стиль та настрій виконуваного твору);

3) відпрацювання концертних номерів.

Вокальне мистецтво, його комплексне опанування активізує артистичність, інтелект, креативність, формує універсальні здібності, важливі для інших сфер діяльності. Тому першочерговим завданням є формування мистецьких умінь та компетентностей, виховання здатності до художньо-творчої самореалізації та потреби в духовному самовдосконаленні особистості, розкриття сутності таких понять, як духовність, духовне здоров'я, духовне виховання, духовний розвиток, духовні цінності.

Усе це намагаються втілити у життя педагоги фольклорного ансамблю «Перепілочка». Гуртківцями колективу є близько шістдесят дітей різного віку з Тернополя та околиць. Всі вони поділені у чотири навчальні групи. Для комфортної та правильної роботи педагога, зручності навчання, поділ вихованців по групах відбувається відповідно до їх вікових особливостей.

Заняття кожної з груп відбуваються двічі на тиждень. Також існує зведена група, у якій опрацьовується спільний репертуар.

На початку кожного заняття обов'язково проводяться розспівування для розвитку різних вокально-хорових навичок. Учнями виконуються вправи на чисте інтонування, на дихання та дикцію. Щоб розвинути вокальні навички кожного з вихованців, нерідко робота над постановкою голосу відбувається індивідуально. Організаційно-методичні особливості роботи вчителя дитячого колективу, на відміну від хормейстера, який працює із професійними співаками, полягають у тому, що дітей, школярів, необхідно навчити співати, розвиваючи не лише їхні вокальні дані, а й сприйняття хорової музики, музичного мистецтва загалом. Це передбачає систематичну роботу відповідно до робочого календарного плану, у якому зазначено послідовність і терміни виконання певних видів вокально-хорової роботи над постановкою дитячого

голосу шляхом виконання спеціальних вправ, розучування вокальних творів та їх виконання.

При роботі з хором колективом досить важливим є питання естетичного виховання, яке неможливе без розвитку художньо-творчих здібностей. Не менш актуальним завданням постає встановлення критеріїв якості співу і виконавської майстерності. Коли йде мова про хор, що складається зі співаків, які вже мають певну музичну освіту, розвинений активний вокальний слух, уявлення про акустично та художньо повноцінне звучання співацького голосу, головною метою диригента стає створення художньої інтерпретації твору. Хормейстер повинен вміти керувати виконавським складом та сприяти удосконаленню відчуття «ансамблю», узгодженості загального звучання, коригувати вокально-технічні й артистичні навички. Проте якщо йде мова про дитячий хоровий колектив, задачі диригента набагато ускладнюються. На занятті також відбувається вивчення та повторення творів згідно з планом, який складає керівник гуртка [1, с. 76].

У фольклорному ансамблі «Перепілочка» є певні критерії до підбору репертуару:

1) репертуар для кожної з груп повинен відповідати віковим та вокально-хоровим навичкам гуртківців;

2) репертуар повинен відповідати концепції фольклорного колективу.

Розучування творів відбувається під супровід баяна, акордеона або фортепіано. У програмі часто присутні твори народів Лемківщини, Гуцульщини та Бойківщини. Для повної передачі колориту цих народів, кожен гуртківець, має костюм того, чи того етнічного регіону України.

Заняття триває дві години, тому практична робота повинна чергуватись з теоретичною. На теоретичній частині відбувається слухання музики, бесіди на музичні теми та ігри на розвиток гармонічного, мелодичного та ритмічного слуху у вихованців.

До початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, фольклорний ансамбль активно брав участь у різних конкурсах, заходах та фестивалях в

Україні та за кордоном, де показував високі результати. Зараз же війна не тільки обмежує концертну діяльність дітей, а й загрожує їхньому життю. Це є причиною того, що педагогам доводиться проводити заняття у бомбосховищі або ж на платформах «Zoom» чи «Google Meet».

Зі свого досвіду варто відзначити, що війна внесла чіткі корективи у свідомість українців та чітко зрозуміти ким є ми, та ким є ворог. У дітей все більше пробуджується патріотизм, любов до України та що є надзвичайно важливим, її культури. Важко зараз зустріти українця, який би не знав пісні «Ой у лузі», яку популяризував Андрій Хливиюк з початком війни в Україні.

Ворог не знищить наш народ, а зробить його тільки сильнішим. Вірю та працюю для того, щоби наступні покоління знали та передавали Українську культуру, оскільки спільна мова, культура, традиції, пісня є невід'ємною складовою будь-якого народу та запорукою його єдності та сили! [4].

Висновки. Важливою умовою використання музичного фольклору з метою ефективного формування вокально-хорової культури школярів є їх регулярне залучення до різних народних святкувань – релігійних і календарно-обрядових; цілеспрямоване вивчення музичної атрибутики, а також народних звичаїв і традицій, пов'язаних з проведенням релігійних та календарно-обрядових свят. Сам характер цієї діяльності, її зміст зможуть ефективно впливати на формування вокально-хорової культури школярів в умовах занять вокального гуртка у позашкільних закладах освіти;

Принципово важливою умовою у творчій навчально-виховній діяльності позашкільного вокального гуртка є комплексне вивчення музичних, літературних, художніх фольклорних джерел. Формування у школярів міцних асоціативних зв'язків між народною музикою, літературою і образотворчим (декоративно-прикладним) мистецтвом має стати пріоритетним напрямом у діяльності керівника гуртка. Із перерахованих структурних компонентів взаємної діяльності керівника позашкільного вокально-хорового колективу і учнів не важко виявити, що специфіка цієї діяльності – особливості її змісту, форм організації навчання, методів роботи і умов використання музичного

фольклору, форм і методів занять у більшості відрізняється від діяльності звичайних вокально-хорових гуртків, що функціонують у позашкільних освітніх закладах та загальноосвітніх школах. Фольклор і пов'язана з ним система музичних знань, музично-виконавських та вокально-хорових умінь і навичок повинні визначати основний зміст роботи керівника, забезпечити принцип структурної єдності музичного виховання та навчання на різних рівнях: навчальний вокальний матеріал – діяльність керівника – художньо-естетична орієнтація учнів. Ці обставини необхідно брати до уваги під час підготовки фахівців музично-педагогічного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аліксійчук О. С. Дитячий фольклор Поділля (антологія народної творчості) : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, 2005. 76 с.
2. Гладка С. Л. Наукові основи вокального виховання учнів початкових класів. *Музика в школі*. Київ : Музична Україна, 1981. Вип. 7. С. 25–30.
3. Лук'янов В. Проблема вокального звуку в дитячому хорі. *Музика в школі*. Київ : Музична Україна, 1980. Вип. 6. С. 28–34.
4. Садовенко С. М. Світ фольклору: Український музичний фольклор як засіб формування музичних здібностей дітей дошкільного віку : науково-методичний посібник. Київ : КТ Київська нотна фабрика, 2007. 332 с.